

УДК 316.658

К.Ю. БОГОМАЗ, О.В. КАСПІЧ

ГРОМАДСЬКА ДУМКА НАСЕЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО МІСТА: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Богомаз Костянтин Юхимович – завідувач кафедри соціології, академік Української академії політичних наук, доктор історичних наук, професор

Каспич Ольга Володимирівна – магістрантка кафедри соціології Дніпродзержинського державного технічного університету

Статтю присвячено розгляду проблем формування та функціонування громадської думки в умовах промислового міста.

Ключові слова: громадськість, громадська думка, суспільне життя, соціальна спільнота.

Статья посвящается рассмотрению проблем формирования и функционирования общественного мнения в условиях промышленного города.

Ключевые слова: общественность, общественное мнение, общественная жизнь, социальная общность.

This article is devoted to confederation of problems of formation and functioning of public opinion in the conditions of the big industrial city.

Key words: publicity, public opinion, social life, social community

© К.Ю. Богомаз, О.В. Каспич, 2012

Постановка проблеми. Словосполучення «громадська думка» давно увійшло у повсякденне функціонування як суспільства в цілому, так і його окремих прошарків. Воно належить до тих соціальних явищ, які не відчувають сьогодні нестачі уваги до себе. Його вивчають і аналізують фахівці практично всіх галузей суспільствознавства, про нього міркують і пишуть журналісти, за його симпатіями постійно стежать політики, керівники різних рангів. Громадську думку вивчають, формують, прогнозують, прагнуть врахувати в практиці соціального управління, одним словом, докладають немало зусиль до того, щоб завоювати її прихильність. Таке помітне зростання інтересу до громадської думки має своє пояснення.

По-перше, громадська думка, як соціальний феномен, є активним стимулятором соціальних дій і вчинків мас, здатним додавати їм широкий розмах і стабільність протягом різного, нерідко досить тривалого часу.

По-друге, практика дійсних, неформальних демократичних виборів керівних органів, господарських керівників усіх рангів вільно або мимоволі примушує тримати руку на пульсі громадської думки навіть тих, хто поки що недостатньо повною мірою розуміє важливість вивчення громадської думки в повсякденній практичній роботі.

Україна, як демократична держава, йде по шляху нових реформ. І, як і в будь-якій демократичній країні, в Україні стала розвиватися вільна громадська думка. І саме зараз вона відіграє значну роль у суспільному житті.

Важливо відзначити, що вивчення громадської думки є дуже актуальним, оскільки громадська думка є своєрідним регулятором тих процесів, які відбуваються в суспільстві. Її актуальність полягає ще в тому, що в Україні, як і в багатьох інших країнах, громадська думка виступає як «творець»

певних суспільних норм, які пізніше можуть перерости в традиції. Ще одна не менш важлива причина вивчення громадської думки, це те, що останнім часом передвиборчі компанії і програми партій або тих чи інших партійних лідерів спираються на результати опитувань громадської думки. Але слід відзначити, що часом результати громадської думки можуть бути недостовірними і помилковими. В цьому випадку вони лише вводять в оману народні маси, а іноді і роблять прихований вплив на свідомість людей і маніпулюють їх власною думкою з тих або інших питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиліття інтерес до громадської думки в Україні помітно поживав, що зумовлено демократизацією політичного, соціально-економічного, духовного життя. Сформувалося кілька напрямів її дослідження. Один із них пов'язаний зі спробами українських вчених переосмислити сутність громадської думки, інтерпретувати її з позицій сучасного соціологічного знання, показати її значення як соціальної інституції, визначити механізми її формування та функціонування (праці: В. Оссовського «Проблема інституціалізації громадської думки» [7]; О.Якуби «Социологический анализ общественного мнения» [12]; В.Матусевича «Общественное мнение: критерии идентификации» [5]; В.Полторака «Соціологія громадської думки» [10]). Інший напрям націлений на дослідження громадської думки у різних сферах людської життєдіяльності - політиці, економіці, освіті, соціальному управлінні, вивченні електоральної, споживчої поведінки людей тощо (праці: Є.Головахи «Громадська думка, соціологія, влада» [3]; М.Міщенко «Міфологеми громадської думки й процеси економічних реформ в Україні» [6]; Н.Паніної «Технологія соціологічного дослідження» [8]).

Мета дослідження. Вивчення громадської дум-

ки як соціального феномена, проблеми її формування та функціонування в умовах промислового міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українському суспільстві без формування, функціонування та вивчення громадської думки неможливе повноцінне управління будь-якою сферою суспільства. Громадську думку потрібно не тільки систематично вивчати, уловлювати зміни, що відбуваються в ній, але цілеспрямовано формувати. Це пов'язано з тим, що суспільна думка є найважливішим соціальним інститутом, в якому знаходять вираження потреби і інтереси суспільства, містяться ідеї, погляди і переживання, уявлення, відчуття, емоції і поведінкові установки. Вона виступає одним із спонукальних джерел соціальної дії. Аналіз літератури показав, що функціонування громадської думки - складова загального механізму людської діяльності (середовище - потреби - їх усвідомлення у вигляді інтересів, установок, орієнтацій, мотивів, а також їх діяльне задоволення). Воно відбувається на двох рівнях: на рівні слова (вербальної поведінки), сприйняття інформації, її оцінка; на рівні діяльності (реальна поведінка), коли суб'єкт діє відносно до оцінки.

Досліджуючи механізми формування громадської думки, фахівці окреслили і кілька його сценаріїв-різновидів. Оцінки і судження, висловлені індивідом у відкритій формі, здебільшого зумовлені тиском з боку інших людей (спільнот). Передусім, це виявляється в тому, що індивід, аби уникнути негативних санкцій або навпаки - отримати схвалення, підтримку більшості - свідомо приймає і декларує думки, які репрезентують домінуючі в найближчому оточенні погляди. За іншим різновидом-сценарієм, формування громадської думки відбувається завдяки свідомому сприйняттю оцінки, ставленню індивіда і визнанню ним тих чи інших цінностей, норм та зразків поведінки. В даному випадку індивід ототожнює себе із спільнотою, до якої він належить або прагне належати.

В цілому громадська думка формується під впливом масової інформації (радіо, преса, телебачення тощо). Маючи на меті привернути увагу громадськості до актуальних проблем, засоби масової комунікації намагаються повніше відтворити у своїх матеріалах такі елементи змісту, як значущість вирішення поставленої проблеми безпосередньо для індивіда, його сім'ї колег тощо. Такого роду інформація є важливим каталізатором процесу формування громадської думки [2, 67].

Громадська думка виступає, з одного боку, як соціально-політичний інститут, який стійко й ефективно бере участь у здійсненні влади, є одним з визнаних, узаконених механізмів процесу ухвалення рішень на всіх рівнях життя суспільства, а з іншого - це сукупна оціночна думка, що поділяється різними соціальними спільнотами з приводу тих або інших подій, явищ дійсності, які відбуваються в суспільстві загалом, його окремих сферах [1, 243].

Дослідження було проведено в науково-методичній лабораторії соціологічних досліджень на кафедрі соціології Дніпродзержинського державного

технічного університету. Результати дослідження виявили певні паростки демократії, які є характерними для сучасного українського суспільства. Так, на запитання: «Як Ви вважаєте, чи можуть сьогодні українці вільно висловлювати свою думку?», 54,0% опитаних відповіли ствердно, 26,8% вважають це можливим, але за певних обставин. Для докладнішого аналізу ми розглянули це питання в залежності від соціального статусу респондента. В результаті позитивно відповіли: респонденти-студенти - 23,4%, робітники - 21,4%, керівники, менеджери - 16,8%. Тобто, маємо ситуацію, яка свідчить, що за роки незалежності Україна до певної міри змогла побороти репресивне ставлення до висловлювання населенням різноманітних оцінок, ставлень, думок, що було характерним для тоталітарного режиму.

Але, як відомо, сенс громадської думки полягає не тільки в можливості виказувати певну оцінку подіям, що відбуваються у суспільстві, а в тому, що громадська думка повинна активно впливати на перебіг цих подій, брати в їх здійсненні безпосередню участь. Як свідчать отримані дані, саме цього рівня розвитку громадська думка в нашому суспільстві ще не досягла.

Для того щоб виявити перший аспект функціонування громадської думки, важливо виявити питання щодо того, хто формує громадську думку і, звісно, результативність такого формування. Одним з джерел інформації є офіційні повідомлення засобів масової інформації, які часто в умовах масової поведінки доволно і помилково інтерпретуються [4, 108].

Проаналізувавши питання про те, хто ж конкретно формує громадську думку населення, ми виявили, що більшість респондентів віддала перевагу загальноукраїнським (62,9%) і місцевим (54%) засобам масової комунікації, лише 11,3% респондентів схильні вважати, що громадську думку формує Інтернет.

Сформувавшись, громадська думка тієї чи іншої групи з тієї або іншої проблеми вже ніби «має місце», існує, а, таким чином, починає функціонувати та брати участь у соціальних процесах, тобто виконувати роль соціального інституту. Серед функцій, які виконує громадська думка, як ми вже писали, на теоретичному рівні виділяють інформуючу, регулюючу, виховну, соціального контролю, управлінську, експресивну, директивну тощо. Ці функції можна поділити на дві групи: функції, які відображають характер взаємодії громадської думки з соціальними інститутами, населенням; функції, які відображають характер взаємодії громадської думки з органами управління [9, 79].

Трансформація сучасного суспільства призводить до зміни життєдіяльності особистості. Старі моделі, за якими раніше діяла людина не спрацьовують у новому середовищі, тому виникає потреба у пристосуванні до нових моделей поведінки, що потребує оновлення поглядів, думок, цінностей тощо [11, 144].

Аналіз наукових джерел з проблеми показав, що висловлювання громадської думки - це актуалізація, трансмісія тих думок, громадської думки,

що функціонують у суспільстві. Таким чином, виділяють три методи висловлювання громадської думки: пряме вираження; трансмісію, акумуляцію та трансформацію. Стосовно першого, то мова йде про, так би мовити, пряме віддзеркалення існуючої і функціонуючої громадської думки, наприклад на мітингах, зборах, у листах до органів управління і інше.

Трансмісія громадянської думки як метод висловлювання передбачає не тільки наявність «ретранслятора» (депутата, працівника органів управління, журналістів), але і певну селекцію громадської думки в процесі його передачі. Що стосується акумуляції і трансформації громадської думки, то тут мова йде про роботу з громадською думкою спеціальних «посередників» (народний депутат) [9, 89]. Найголовнішими каналами висловлювання громадської думки є: опосередковані (засоби масової інформації, усної пропаганди), прямі (особисті зустрічі, збори) та спеціалізовані (опитування, референдуми). Тому, на нашу думку, для виявлення проблем функціонування громадської думки в українському суспільстві важливими є відповіді респондентів на запитання: «Які форми висловлювання громадської думки є найбільш ефективними?», вони розподілилися таким чином: мітинги, демонстрації – 23,4%, страйки – 19,3%, листи, звернення в ЗМІ – 12,3%, референдуми, опитування – 8,5%, публічні виступи – 6,8%, голосування на виборах – 4,8%, марш протесту – 1,3%, особисті зустрічі з владою – 1,0%.

Як бачимо, в українському суспільстві найбільш ефективними формами висловлювання громадської думки респонденти вважають прямі: мітинги, демонстрації (23,4%), страйки (19,3%).

А стосовно того, в яких формах вираження громадської думки брали участь, то 62,8% респондентів голосували на виборах, в опитуваннях, референдумах брали участь – 17,5%, а менш за все – у бойкоті роботи транспорту – 1,5%, маршах протесту – 2,3%.

Таким чином, ми бачимо різницю в тому, що ефективними методами висловлювання громадської думки вважають мітинги, демонстрації, але беруть участь у них дуже рідко. Це пов'язано з тим, що в нашому суспільстві спостерігається низька соціальна активність, люди не бажають нести відповідальність за свої вчинки. Тобто поведінкова складова громадської думки виражена дуже слабо. Що ж заважає мешканцям міста висловлювати свою думку? Отримані дані показали, що 30,5% респондентів відчують нестачу аргументів, 30,3% вважають, що висловлювання своєї думки може ускладнити їхні відносини з людьми, 25,8% респондентів мають власну думку, а думка інших людей їх не хвилює і тільки у 6,3% респондентів ще не склалася власна думка та 6,8% - ще не вміє висловлювати власну думку.

Проаналізувавши відповіді опитаних стосовно того, де ви знаходите підтвердження ваших думок, ми отримали наступні дані, що найбільший вплив на формування громадської думки мають програми

телебачення, тому що на сьогоднішній день вони є важливим джерелом отримання інформації та розповсюдження її серед населення.

На запитання, яка група людей є однодумцями, велика частина респондентів відповіла, що цією групою є родичі та друзі. Тобто можна казати, що родичі та друзі, як найближчі групи по статусу до людини, мають близькі думки, погляди на ті або інші події, що відбуваються в суспільстві. Таким чином, родичі та друзі, як групи, з якими спілкується людина, також впливають на її формування особистої думки. На основі двох попередніх висновків можна стверджувати, що на формування суспільної думки населення впливають засоби масової інформації, а також його найближче оточення. В сучасних умовах люди розуміють, що громадська думка їм потрібна. Проаналізувавши питання: «Чи хоче населення знати громадську думку з різноманітних питань життя нашого суспільства та для чого це потрібно?», ми отримали наступне: 40% респондентів мають потребу для отримання інформації, 34% - для формування власної оцінки того, що відбувається в суспільстві, а 14,5% з опитаних взагалі не мають такої потреби. Це свідчить про те, що в Україні населення потребує інформації для того, аби робити власні висновки з подій, що відбуваються в країні, а також про соціальну активність громадян.

За даними дослідження (на прикладі м. Дніпродзержинська) було з'ясовано ставлення населення промислового міста до проблем формування та функціонування громадської думки. На думку респондентів, громадську думку населення формують загальноукраїнські і місцеві засоби масової комунікації. Також ми виявили, що владні структури, на думку опитаних, при прийнятті управлінських рішень, не враховують громадську думку. Тільки 7,0% респондентів вважають, що влада прислухається до громадської думки і намагається враховувати її у своїй повсякденній діяльності. 23,5% висловили думку, що до громадської думки владні структури зазвичай не прислухаються. І, нарешті, половина (49,8%) опитаних вважають, що в українському суспільстві громадська думка функціонує сама по собі, а влада – сама по собі. На закінчення зазначимо, що в українському суспільстві найбільш ефективними формами висловлювання громадської думки вважають мітинги, демонстрації (23,4%), страйки (19,3%).

Висновки. Таким чином, підводячи підсумок, важливо зазначити, що згідно з метою дослідження були проаналізовані особливості формування і функціонування громадської думки як оціночного судження і соціально-політичного інституту в умовах демократизації українського суспільства. У цьому зв'язку ми з'ясували відношення населення міста Дніпродзержинська до існування в Україні такого феномена, як громадська думка; проаналізували думку респондентів з приводу того, чи враховує влада громадську думку при ухваленні управлінських рішень; виявили чинники формування громадської думки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богомаз К. Ю. Новітні соціологічні теорії: Хрестоматія. Тексти / Укладачі: Богомаз К.Ю., Комих Н. Г. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2011. – 325с.
2. Ганчев Д. Изучение и формирование общественного мнения. - М.: Мысль, 2000. - 208 с.
3. Головаха С. Громадська думка, соціологія, влада // Громадська думка: за матеріалами семінару. - К.: Фонд «Демократичні ініціативи», 2004. - С. 16-21.
4. Категоріально – термінологічна база соціології: Навч. посіб., адаптований до кредитно-модульної системи організації навчального процесу / К. Ю. Богомаз, Л. М. Сорокіна, К.В. Познанська. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2011. – 184с.
5. Матусевич В. Общественное мнение: критерии идентификации // Социология: теория, методы, маркетинг. - 2003. - № 2. - С. 5-19.
6. Міщенко М. Міфологеми громадської думки й процеси економічних реформ в Україні // Социология: теория, методы, маркетинг. - 1999. - № 1-2. - С.151-163.
7. Оссовський В. Проблема інституціалізації громадської думки // Політологічні читання. — 2006. — № 3. — С.49-70.
8. Панина Н.В. Технология социологического исследования. -К.: Институт социологии НАНУ, 1999. - 278 с.
9. Полторак В.А. Социология общественного мнения: Учеб. пособ. – К., Днепропетровск: Центр «СОЦИОПОЛИС» - Издательство «Арт-Пресс», 2000. – 262 с.
10. Полторак В.А. Соціологія громадської думки // Соціологія / За ред. В.Г. Городяненка. - К.: Видавн. центр «Академія», 1999. - С.272-284
11. Соціологія молоді. Навч. посіб. / К. Ю. Богомаз, І. І. Мачуліна, Л. М. Сорокіна. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2011. – 355 с.
12. Якуба Е. Социологический анализ общественного мнения // Современное общество. – 2006. - № 1. – С. 131-138.